

ЛІТЕРАТУРА

1. Зелинский А.Ф. Криминология: Курс лекций. -Х.: Прапор, 1996. -260 с.
2. Микола Білоконь: "Обов'язкова реєстрація злочинів і наступне відповідне реагування - святий обов'язок працівника міліції" // Міліція України. -2004. -№ 8. -С.8-9.
3. Міністр внутрішніх справ Микола Білоконь: "Наша політика - працювати на народ. Наша мета - соціальний комфорт громадян" // Іменем Закону. -2003. -№ 41. -С.3.
4. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави" від 29.08.2000 р., № 1346 (зі змінами від 27.08.2003 р.).
5. Концепція боротьби зі злочинністю на 2001-2005 р. від 25.12.2000 р. // Офіційний Вісник України. -2000. -№ 52. -Ст.2258.
6. Указ Президента України "Про Заходи щодо детінізації економіки на 2002-2004 роки" від 5.03.2002 р., № 216/2002.
7. Експрес-інформація про стан злочинності на території України за 12 місяців 1998 року /МВС України. -К., 1999. -63 с.
8. Стан правопорядку в Україні. Основні результати

діяльності органів внутрішніх справ та внутрішніх військ в 2002 році (аналітичні матеріали) /Головний штаб МВС України. -К., 2003. -29 с.

9. Литвак О.М. Злочинність, її причини та профілактика. -К.: Україна, 1997.

10. Курс криминології: Особлива частина: Підручник: У 2-х кн. /М.В. Корнієнко, Б.В. Романюк, І.М. Мельник та ін.; За заг. ред. О.М. Джужи. -К.: Юрінком Інтер, 2001.

11. Оболонцев В.Ф. Актуальні проблеми латентної злочинності: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 /Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. -Х., 2001. -19 с.

12. Оболонцев В.Ф. Актуальные проблемы латентной преступности // Проблемы законности. -1998. -Вып.34. -С.181-185.

13. Бышевский Ю.В., Конев А.А. Латентная преступность. -Омск: Б.и., 1986. -С.37-51.

14. Бахтин И.А., Голубятников С.П., Дубровин В.А. Экономический анализ в промышленности и его использование для предупреждения и выявления хищений. -Горький: Б.и., 1974. -150 с.

Надійшла до редколегії 07.10.2004

ТИТАРЕНКО А.А. ПУТИ ВЫЯВЛЕНИЯ ЛАТЕНТНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В УГОЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Анализируются проблемы выявления латентных экономических преступлений в угольной промышленности органами внутренних дел; даны рекомендации по их устранению, а также пути усовершенствования такой деятельности.

TITARENKO A.A. WAYS OF ELUCIDATING THE LATENT ECONOMIC CRIMES IN COAL INDUSTRY
Problems of revealing of latent economic crimes in the coal industry are analyzed by law-enforcement bodies; recommendations for their elimination, and also a way of improvement of such activity are given.

В.Г. УВАРОВ

Національний університет внутрішніх справ

УДК 343.102

СПИВВІДНОШЕННЯ І ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТІВ ОПЕРАТИВНО-ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ¹

Розглянута практика істотних порушень прав обвинуваченого, підсудного у кримінальному процесі.

Одним із основних стандартів демократичної держави є гарантування недоторканості особи, що знайшло своє відображення у Конституції України. Усе це створює основу для формування права на недоторканість особи і

приватного життя в суспільстві. У той же час на практиці мають місце ситуації, коли приватне життя стає предметом інтересу державних, правоохоронних органів, коли у органів виникли підозри, що до конкретної особи і відбувається протиправне, кримінально злочинне діяння. У таких випадках можливе застосування органом дізнання різного роду оперативних дій: оперативне спостереження,

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. юрид. наук Слінько С.В. (НУВС).

перевірка поштово-телеграфної кореспонденції, прослуховування телефонних та інших переговорів, зняття інформації з каналів зв'язку. Дані оперативні дії починаються органом дізнання, природно, без відома особи, яка підозрюється у скоєнні злочину. Тільки після одержання оперативних матеріалів, що підтверджують його винність у відношенні даної особи, можливе порушення кримінальної справи, а також провадження процесуальних та слідчих дій, ведення розслідування у рамках кримінально-процесуального кодексу.

Досвід роботи оперативних служб показує, що проведення оперативних мір завжди спричиняє порушення прав і свобод особи, представляючи собою інструмент залякування та прийняття окремих примусів відносно громадян, які знаходяться у коло кримінального процесу. Перед процесуальною наукою є непосильна задача охоплення оперативної діяльності точно визначеними правовими рамками і створення процедури контролю [1].

У самому загальному плані подібні рамки процесуального контролю сформовані на конституційному рівні, більш чітко вони визначені у кримінально-процесуальному законодавстві, в основних нормативних актах, що забезпечують оперативно-розшукову діяльність оперативними підрозділами органу дізнання. Конкретизація й оцінка даних правових норм проводиться у ході судового слідства і судового провадження.

Стаття 8 Європейської конвенції про захист прав людини визначає, що кожна людина має право на повагу його особистого життя, недоторканності його житла і таємниці кореспонденції. Утручання правоохоронних органів у порушення даного права забороняється, за винятком випадків, коли це передбачено законом і необхідно в інтересах державної безпеки чи економічного добробуту країни, для підтримки порядку і запобігання злочинів, охорони здоров'я, моральності, захисту прав та свобод інших осіб. Дані положення знайшли своє відображення в ст.29, 30 Конституції України, яка виражає не тільки право на недоторканість особи, але і допускає обмеження даного права за певних умов:

- обмеження вводиться на основі закону;
- служить здійсненню однієї з правових цілей захисту державної чи безпеки економічного добробуту країни, для підтримки порядку і запобігання злочинів, охорони здоров'я, моральності, захисту прав та свобод інших осіб;
- є необхідною умовою і застосовується тільки на основі судового рішення.

Ст.ст.14, 14-1, 187-1 КПК України розкриває взаємини принципів охорони недоторканності житла й особистості у кримінальному процесі, визначаючи основні положення оперативно-розшукової діяльності і кримінального процесу при проникненні в житло, без оповіщення проживаючих у будинку мешканців, оперативних працівників органу дізнання, що відбувається в інтересах охорони безпеки держави, боротьби зі злочинністю, та захисту громадян. Відповідно до закону дане проникнення припускається на основі судового рішення. Однак, у ст.187-1 КПК України нічого не говорить про матеріальні умови обмеження прав та свобод громадян, не встановлені межі обмеження їхніх прав і повноваження оперативних служб.

У засобах масової інформації, у літературі не раз ви-

світлювалися приклади свавілля та зловживання спецслужб [2], що виникають через невизначеність формулювання кримінально-процесуального закону. По-перше, положення Кримінально-процесуального кодексу припускають прослуховування телефонних та інших переговорів, зняття інформації з каналів зв'язку, але не розкривають правові повноваження органу дізнання при обмеженні прав та свобод людини та громадянина. Основою суперечки між кримінально-процесуальним законом та законом про оперативно-розшукову діяльність є: по-перше, можливість використання справ оперативного обліку в зовсім інших цілях, чим виявлення протиправного діяння та особи що скоїла злочин. По-друге, стан справ оперативного обліку не має потребу у судовому санкціонуванні і не контролюється слідчими або судовими органами. Даний контроль встановлений з боку прокурора тільки у випадку надходження скарги на протиправні дії оперативних спецслужб. У той же час закон не дає процедурних гарантій особі, що довідалась про проведення у відношенні його встановлений апаратури, про прослуховування. Виникає питання, куди їй слід звернутися, чи у суд за захистом своїх гарантованих Конституцій України прав і обов'язків, чи до прокурора, або до керівництва органу дізнання? Дане положення варто врегулювати в законі про оперативно-розшукову діяльність, визначивши окрему правову норму, що передбачає захист гарантованих прав та обов'язків людини та громадянина, відносно якої проводяться оперативно-розшукові заходи. У даній статті треба указати правила звертання за захистом своїх прав і обов'язків людини та громадянина до судді.

Розглядаючи положення ст.187-1 КПК України, варто звернути увагу на те, що в законі не чітко визначена можливість застосування телефонного прослуховування. Дане правило встановлене тільки у винятково необхідних ситуаціях і тим самим задовольняє вимогам пропорційності. Якщо ж телефонне прослуховування не є необхідним, більш того, неприпустимим, то ми можемо говорити про неправильне застосування положень закону. У даній ситуації при розкритті порушень закону це повинно спричинити за собою відповідальність особи, що прийняла рішення про проведення прослуховування.

Продовжуючи аналіз даної правової норми можна помітити окремі розбіжності закону і практики його застосування. По-перше, практика застосування прослуховування визначає умови принципового характеру встановлення апаратури, а при необхідності - проникнення оперативного працівника в житло для встановлення технічної апаратури. По-друге, кримінально-процесуальний закон чітко регламентує компетенцію судді при наданні санкції на проведення оперативних мір, які пов'язані зі зняттям інформації з каналів зв'язку та прослуховування телефонних переговорів. Так, суддя зобов'язаний дати санкцію про проведення оперативних заходів і встановлення апаратури, що прослухує. У постанові суддя повинен зазначити термін проведення прослуховування та обчислити його днями. Закон гарантує дачу санкції не колегіальним судом, а тільки суддею, що пов'язано з особливою процедурою надання санкції оперативним службам. Однак, закон не визначає, чи належить судді перед дачею санкції ознайомитись з матеріалами оперативної розробки. Від-

повідно до закону про охорону державної таємниці, варто вказати, що не можна обмежувати доступ судді до даних матеріалів, тому що надання санкції спричиняє обмеження прав та свобод громадянина, тим самим вторгаючись в його конституційні права. Перевірка законності й обґрунтованість надання санкції лежить на судді, що повинний прийняти всі передбачені законом заходи для охорони прав та свобод людини і громадянина.

Роблячи висновок про відповідність ст.187-1 КПК України Закону України про оперативно-розшукову діяльність, можна сказати, що положення закону точно відповідають вимогам ст.29, 30 Конституції України.

Продовжуючи розглядати одержання непроцесуальних фактичних даних у кримінальному процесі і їхнє закріплення з погляду доведеності винності особи, яка підозрюється у скоєнні злочину, не можна не обійти положення ст.62 Конституції України і ст.22 КПК України, що забороняє домагатися показань шляхом насильства, чи погроз, або інших незаконних мір. Варто сказати, що перелік незаконних мір завжди залишався відкритим, але що обставину ігнорували окремі вчені. Навіть Р.С. Белкін не уник спокуси впровадження обману у кримінальному процесі. Він указав, що при відсутності в законі одноразової заборони використовувати обман при розслідуванні злочинів, питання про його допустимість цілком лежить в області моралі [3, с.111].

Аналіз ст.22 КПК України свідчить, що законодавець просто не визнав за необхідне перелічувати всі неприпустимі методи впливу, обмеживши звичним відкритим формулюванням. Аналіз співвідношення більшого і меншого зла дозволив Р.С. Белкіну зробити висновок про допустимість застосування обману у кримінальному процесі з визначеними виключеннями. На його думку, обман нічим не може бути виправданий, якщо він ґрунтується на правовій непоінформованості підозрюваного, на свідомо нездійснених обіцянках особі, яка включена у кримінальний процес. Дані обставини не гарантують того, що обман буде використаний з метою розкриття злочину, викриття винних осіб, оскільки оцінні критерії великого і меншого зла неприпустимо використовувати в правовій непоінформованості, тому що це надає занадто велику свободу в розумінні даних виключень із загального правила застосування обману.

Перелік неприпустимих методів можна продовжувати до нескінченності. Аналіз практики роботи правоохоронних органів, зокрема оперативних служб, при одержанні ними фактичних даних показує, що нерідко ними використовується обман, а це у свою чергу приводить до переконання допитуваного, навіть не причетного до здійснення злочину, не винного в його здійсненні до самообмови. Працівники правоохоронних органів доводять допитуваному про необхідність дачі показань, визнання провини, свідчення проти себе, незважаючи на те, що фактичних даних у слідчого по факту скоєного злочину немає. Застосовуючи насильство, шантаж, погрози, введення до обману, що до українських наслідків, яких фактично немає, орган дізнання, слідчий одержують "потрібні" показання. При цьому слідчий, прокурор оцінюють дані показання таким чином, що надалі приходиться стикувати окремі докази з показаннями, отриманими шляхом обману.

Практика розгляду кримінальних справ у судах пока-

зує, що підсудний у судовому засіданні відмовляється від раніше даних ним показань, пояснюючи, що вони були продиктовані оперативним працівником органа дізнання, або слідчим, тобто, знаходячись під обманом.

Стамбульський протокол 2001 року, вказуючи на необхідність взаємозв'язку між концептуальними поняттями прав людини, міцно затвердив принцип дотримання етичних норм у правосудді. У юридичній професії моральний борг і обов'язок фахівців формулюється в трьох рівнях і відображається в документах Організації Об'єднаних Націй. Вони також включені в декларації міжнародних організацій. Головним постулатом професійної етики є, незалежно в яку форму він убраний, обов'язок діяти відповідно до норм і принципів закону [4, с.12].

В українській юридичній літературі крім В.С. Конової, В.Ю. Шепітька ніхто не звертає уваги на проведення слідчих дій з використанням обману [5; 6, с.12]. Більш докладно проаналізована воля законодавця О.П. Гуняєвим, який відзначав, що під насильницькими діями з боку правоохоронних органів у відношенні особи, яка притягнута до кримінальної відповідальності, варто розуміти не тільки фізичне насильство, але і психічне, тобто шантаж, погрози, введення до обману. Термін «введення до обману» цілком відповідає терміну «обман», тому перспективи використання обману у кримінальному процесі цілком відсутні [7, с.48].

О.Б. Солов'ов, підтримуючи точку зору О.П. Гуняєва, вважає під обманом активні дії, спрямовані на повідомлення помилкових чи зведень перекручення істини, яка свідчить про введення до обману учасників слідчих дій, з боку працівників правоохоронних органів, що ставить їх у нерівне правове і процесуальне положення стосовно інших суб'єктів процесу [8, с.29].

Проте заборони, що маються в законі, не завжди здатні на практиці гарантувати їхнє дотримання. На жаль, стаж роботи слідчих працівників, як правило, приводить до збільшення такої професійної деформації, як використання обману. Емпіричне дослідження показує, що слідчий при стажі роботи від двох до п'яти років часом прибігає до повідомлення даних не відповідної дійсності, використанню обману у ході провадження допиту. Слідчі з більш великим стажем роботи негативно відносилися до використання обману у слідчій практиці, тому що дані показання, як правило, не були підтверджені в ході судового розгляду по кримінальній справі.

Проблема використання не перевірених даних, введення до обману з боку правоохоронних органів вимагає тривалого спільного її вивчення процесуалістами та криміналістами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бедняков Д.И. Непроцессуальная информация и расследование преступлений. -М.: Юрид. лит., 1991. -С.100-127.
2. Бандурка А.М., Горбачев А.В. Оперативно-розсыскная деятельность: правовой анализ. -К. 1994. -С.78-85.
3. Белкин Р.С. Криминалистика: Проблемы сегодняшнего дня: Злободневные вопросы Российской криминалистики. -М., 2001..

4. Стамбульський протокол. Організація Об'єднаних Націй. -Нью-Йорк и Женева: ООН, 2001.
5. Коновалова В.Е. Убийство: искусство расследования. -Х., 2001.
6. Шепитько В.Ю. Тактика расследования преступлений, совершаемых организованными преступными группами и преступными организациями. -Х. 2000.
7. Комментарий к уголовно-процессуальному кодексу

Российской Федерации /Под ред. В.В. Мозякова. -М., 2002.

8. Соловьев А.Б. К вопросу о критериях правомерности психологического воздействия при допросе // Тактические приемы допроса и пределы их использования. -М., 1980.

Надійшла до редколегії 13.10.2004

УВАРОВ В.Г. СООТНОШЕНИЕ И ОЦЕНКА РЕЗУЛЬТАТОВ ОПЕРАТИВНО-ПОИСКОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ

Рассмотрена практика существенных нарушений прав обвиняемого, подсудного в уголовном процессе.

UVAROV V.G. PARIT AND AN ESTIMATION OF RESULTS OPERATIVE-SEARCH ACTIVITY IN CRIMINAL TRIAL

Practice of essential infringements of rights accused, within the jurisdiction in criminal trial is considered.

В.М. ФЕСЮНІН

Національний університет внутрішніх справ

УДК 340.115:(336.225.2+364.46)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Правове регулювання взаємодії органів та підрозділів ДПС України з громадськістю розглянуте з позицій здійснюваного за допомогою норм права впливу на поведінку суб'єктів податкових відносин.

Необхідність регламентації найважливіших питань управлінської діяльності, у тому числі такого її аспекту як взаємодія, підкреслюється майже усіма дослідниками цього напрямку. Як обґрунтовано підкреслює Р.О. Халфіна, право регулює не тільки відносини, які виникають в процесі управління, але й саму організацію системи; структуру органів управління; їх функції, порядок діяльності, взаємовідносини з іншими державними та громадськими організаціями. В праві закріплюється структура органів управління на всіх рівнях, встановлюються права, обов'язки, відповідальність кожної ланки, її можливості впливу на керовані об'єкти, місце в системі органів [1, с.117].

Проблеми правового регулювання взаємодії державних органів з громадськістю були предметом досліджень В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурки, Д.М. Бахраха, Ю.П. Битяка, І.І. Веремеєнка, І.О. Галагана, І.П. Голосніченка, Є.В. Додіна, Р.А. Калюжного, В.К. Колпакова, Л.В. Ковалюка, О.П. Коренєва, Л.Л. Попова, О.І. Остапенка, І.М. Яковлева та інших. Проте, проблеми правового регулювання взаємодії податкової служби з громадськістю спеціально не вивчалися, в існуючих наукових працях ці питання досліджувались фрагментарно або в рамках ширшого адмініст-

ративно-правового напрямку, без комплексного підходу. Означена проблематика визначена однією із пріоритетних напрямків фундаментальних і прикладних досліджень навчальних закладів та науково-дослідних установ ДПА України на період 2001-2005 рр.

Вихідними моментами у розумінні суті правового регулювання взаємодії органів та підрозділів ДПС України з громадськістю в сучасну епоху визнання демократичних цінностей правової держави та громадянського суспільства є розуміння їх місця та ролі в створенні умов для розвитку вільної особистості. Саме від цього залежить, які будуть наслідки побудови подальших взаємовідносин. Таким чином, початковою основою розуміння правового регулювання взаємодії органів та підрозділів ДПС України з громадськістю є розгляд держави, а відповідно й її органів, зокрема ДПС, як рівноправних суб'єктів, партнерів у податкових правовідносинах.

Категорія "правове регулювання" широко використовується в науці, однак трактується вона не однозначно. На нашу думку, правове регулювання – це здійснюваний в інтересах суспільства за допомогою норм права вплив на поведінку учасників суспільних відносин з метою встановлення й упорядкування останніх.